

Narodna broderska udruženja jesu udruženja u vlasništvu i pod nadzorom korisnika prevoznih usluga koja odgovaraju hibridu modela kooperacije i modela radničke participacije.

Akcionari jesu isključivo: 1) stanovnici pojedinih ostrva na kojima udruženja djeluju, 2) svi oni koji su rođeni na ostrvima bez obzira da li žive u Grčkoj ili u inostranstvu, i 3) pravna lica (uprave gradova, zemljoradničke zadruge itd.) koju su locirana na ostrvima. Na taj su način svi akcionari direktno ili indirektno povezani sa lokacijom udruženja i oni su korisnici transportnih usluga narodnih broderskih udruženja.

Akcionari konstituišu generalnu skupštinu i biraju upravni odbor, koji predstavlja glavnu jedinicu odlučivanja u udruženju. Upravni odbor, sa svoje strane, imenuje generalnog direktora, koji je glavna egzekutiva udruženja. Oko dvadeset do četrdeset posto personala i radne snage čine akcionari. Upravni odbor se po pravilu sastaje dva puta mesečno i odlučuje o predlozima generalnog direktora, ili o izveštaju nekog člana odbora, ili, u nekim slučajevima, o izveštaju nekog akcionara. Cijeljenica da svaki akcionar ima pravo da referiše upravnom odboru ukazuje na istinsku demokratsku osnovu narodnih broderskih udruženja.

Ova udruženja imaju širok spektar ciljeva, od čisto ekonomskih (kao što su: rast, stabilnost, efikasnost...) do socijalnih (raspodela dohotka, regionalni razvoj, zaštita čovekove sredine, kulturno uzdizanje itd.).

U razdoblju od 1966. do 1980. godine osnovano je jedanaest narodnih broderskih udruženja koja kontrolišu dvadeset brodova srednje ili velike nosivosti od ukupno dvadeset i osam brodova iste kategorije koji sada plove Egejskim morem; to jest, ova udruženja kontrolišu više od sedamdeset posto obalskog brodovlja u sektoru kojim su tradicionalno vladala "velika imena" — privatni brodovlasnici.

Evalvacija ekonomske i socijalne performanse narodnih broderskih udruženja — uzimajući u obzir takve mešovite kriterijume kao što su: 1) rast, 2) stabilnost, 3) efikasnost, 4) stepen radničke participacije i odnosi na radu, 5) regionalni razvoj i njegovi propratni efekti, 6) raspodela dohotka, 7) zaštita čovekove sredine, 8) kulturno uzdizanje, i 9) finansijska sposobnost — pokazuje pozitivne rezultate.

Većina narodnih broderskih udruženja bila je uspešna ne samo u obezbeđivanju kvalitetnih i sigurnih transportnih usluga nego i u stvaranju novog poslovnog (organizacionog) oblika koji je integrisao različite uloge akcionara, korisnika usluga, radnika i direktora i koji je na taj način postigao viši nivo efikasnosti i opšteg zadovoljenja potreba korisnika usluga.

RAZVOJ SISTEMA UPRAVLJANJA PRIVREDOM I NOVA REFORMA U NR KINI

CHEN Changyuan*

Kina je velika zemlja sa 970 miliona stanovnika i površinom od 9,6 miliona km². Ima 30 administrativnih provincija (od njih 3 grada centralne važnosti: Peking, Šangaj i Tinding i 5 autonomnih pokrajina: Unutrašnja Mongolija, Guansi, Tibet, Ningsija i Sindan). Stara Kina je bila polufeudalna i polukolonijalna zemlja sa veoma niskim nivoom proizvodnih snaga i zaostalom privredom. Pre revolucije, proizvodnja savremene industrije iznosila je samo 10% od ukupne vrednosti proizvodnje nacionalne privrede.

Posle osnivanja NR Kine u 1949. godini, započeta je krupna socijalistička ekonomska i kulturna izgradnja. U ekonomskoj oblasti razlikuju se sledeći periodi: od 1949. do 1952. g. — period obnove privrede, od 1953. do 1957. godine — period prvog petogodišnjeg plana u kome je počeo socijalistički privredni preobražaj i izgradnja, od 1958. do 1962. g. period drugog petogodišnjeg plana (1958—1960 je bio takozvani trogodišnji »veliki skok«), od 1963. do 1965. — period trogodišnjeg prilagodavanja privrede, od 1966. do 1970. period trećeg petogodišnjeg plana, od 1971. do 1975. period četvrtog petogodišnjeg plana, od 1976. do 1980. period petog petogodišnjeg plana. Za ovo vreme, od 1966. do 1976. je bio takozvani period »kulturne revolucije«.

Za vreme 30 godina od osnivanja, nova Kina postigla je veliki uspeh u nacionalnoj privredi. Ona je od jedne zaostale zemlje pretvorena u socijalističku zemlju sa relativno snažnom materijalnom bazom. Prosečna godišnja stopa rasta ukupne vrednosti industrije i poljoprivrede za period od 30 godina, iznosila je 8,9% (prosečna godišnja stopa rasta vrednosti proizvodnje industrije 12,3%, poljoprivrede 5,2%). U 1979. godini ukupna vrednost proizvodnje industrije i poljoprivrede iznosila je 617,5 milijardi juana, tj. 13 puta više u odnosu na 1949. godinu (46,6 milijardi juana). Ukupna vrednost proizvodnje industrije povećana je od 14 mlrd. juana u 1949. godini na 459,1 mlrd. juana u 1979. godini, po-

* Naučni saradnik Instituta za ekonomska istraživanja pri Akademiji društvenih nauka Kine.

ljoprivrede u istom periodu od 32,6 mlrd. juana na 158,4 mlrd. juana.¹ Za 30 godina povećanje fonda osnovnih sredstava je za 25 puta veće od povećanja fonda osnovnih sredstava za 100 godina u staroj Kini. Stvorene su nove industrijske grane. Proizvodnja je zabeležila ogroman porast. Na primer, proizvodnja čelika u 1949. godini je iznosila samo 158 hiljada tona, dok je u 1979. godini iznosila 34.480 hiljada tona. U isto vreme proizvodnja uglja sa 32,4 miliona tona porasla je na 635 miliona tona, sirove nafte — sa 120 hiljada tona na 106.150 hiljada tona, električne energije — sa 4,3 milijardi kwh. na 281,95 mlrd. kwh, žitarica sa 113,2 miliona tona na 332,15 miliona, pamuka sa 445 hiljada tona na 2207 hiljada tona. Broj zaposlenih radnika i službenika povećan je od 8 miliona u 1949. godini na 99,6 miliona u 1979. godini (od toga 76,9 miliona u opšte narodnoj svojini). Ukupan razmer kapitalnog ulaganja u isto vreme porastao je sa 1,13 mlrd. juana na 50 mlrd. juana, obim robe prodaje na malo sa 14 mlrd. juana na 175 mlrd. juana.

I pored velikih uspeha Kina je još uvek nerazvijena zemlja. U 1979. godini narodni dohodak je iznosio 337 mlrd. juana, tj. samo 347 juana po stanovniku, a prosečna godišnja zarada radnika i službenika je iznosila 705 juana. Životni standard naroda je još uvek nizak. U ekonomskoj oblasti postoji mnogo teškoća i problema. Jedna od teškoća je i sistem privređivanja i upravljanja. Prema statistici, u 1979. godini u Kini ima 355 hiljada industrijskih preduzeća,² od kojih 83 hiljade preduzeća opšte narodne svojine (državne) i 271 hiljada preduzeća kolektivne (grupne) svojine. Na selima ima preko 50 hiljada narodni komuna sa oko 700 hiljada krupnih brigada i 5 miliona manjih brigada.³ U zemlji postoji preko 1 milion trgovačkih prodavnica. U ovom velikom i složenom privrednom organizmu teži se sprovođenju naučnog upravljanja i privređivanja kako bi se nacionalna privreda uspešno razvijala i zadovoljavala potrebe društva i standarda stanovništva.

Današnji sistem upravljanja privredom u osnovi je stvoren u periodu prvog petogodišnjeg plana. Na njega je uticao i poseban sistem upravljanja nastao u periodu revolucionarnog rata, a imao je uticaj i model sistema u SSSR-u. Do bitnih promena u ovom sistemu u skladu sa zahtevima socijalističke izgradnje i potrebama društva ni do sada nije došlo. Zbog toga u postojećem privređivanju postoji mnogo strukturalnih i razvojnih problema, kao što je pre svega sistem upravljanja zasnovan na visokom stepenu centralizacije. Državni aparat ima prevelika ovlašćenja, dok su privredni subjekti lišeni osnovnih prava upravljanja i raspolaganja rezultatima rada. Upravljanje privrednim delatno-

¹ Vrednosti proizvodnje poljoprivrede, šumarstva, stočarstva, ribolovstva, seljačkog zanatstva i malih industrijskih preduzeća komuna i brigada zajedno su obuhvaćene u statistici. Podaci su uzeti iz lista »RENMIN RIBAO« od 1. maja 1980. godine.

² Industrijsko preduzeće ili fabrika je osnovna proizvodna jedinica. Ona radi prema državnom planu i njome rukovodi industrijska direkcija grada, provincije ili direkcija centralnog ministarstva.

³ Narodna komuna je osnovni organ vlasti i rukovodeći organ proizvodnje na selima; njom rukovodi srez. Obično je u narodnu komunu uključeno oko 10—15 krupnih proizvodnih brigada, a krupna proizvodna brigada uključuje u sebe oko 5—10 brigada. Svaka od njih je jedinica sa samostalnim finansijskim bilansom.

stima i preduzećima je sprovedeno samo administrativnim sredstvima posredstvom državnih direktivnih planova i odlukama državnih direktivnih planova i odlukama državnih i partijskih organa. U funkciji upravljanja nisu odvojene partijske funkcije od administrativnih, a administrativne od proizvodnih, što nepovoljno utiče na kvalitet privređivanja. Preduzeća ne mogu da ostvare samostalni sistem proizvodnog rukovođenja, upravljanja i privređivanja, što je dovelo do odsustva unutrašnjih motiva, inicijativa i stvaralaštva neposrednih proizvođača i stručnih kadrova. Zbog toga preimućstva socijalističkog sistema privređivanja ne mogu da dođu do izražaja, niti se razvoj privrede usklađuje sa potrebama društva i zahtevima standarda radnika. Dalje, ovaj sistem upravljanja ograničava, pa i isključuje tržište, što otežava usklađivanje proizvodnje sa potrebama i zahtevima radnika i društva u celini. Ovaj sistem upravljanja nacionalnom privredom isključuje regulatornu ulogu tržišta, što neminovno dovodi do disproporcije između različitih grana nacionalne privrede. Zbog svega toga u prekomerno centralizovanom sistemu upravljanja neizbežno se ispoljava mnogo negativnih pojava, kao što su: birokratizam, slepo komandovanje, niska produktivnost rada, donošenje pogrešnih odluka, rasipanje društvenih sredstava zapostavljanje potreba standarda i dr. Posle osnivanja nove Kine nisu donesene bitne promene u ovom sistemu, ali je ipak izvršeno nekoliko privrednih reforma.

U periodu obnove privrede i pre 1954. godine naš privredni sistem upravljanja se uglavnom nalazio pod centralnim jedinstvenim rukovođenjem po administrativnim regionima. Tada je postojalo 5 oblika privredne svojine: opšte narodna (državna) svojina, kolektiva (zadružna i grupna) svojina, državno-privatna mešovita svojina, privatno-kapitalistička i individualna svojina. Poklanjalo se više pažnje delovanju tržišta. Poljoprivreda, trgovina, zanatstvo i određeni deo savremenih preduzeća upravljali su se uglavnom po ekonomskom mehanizmu u skladu sa instrumentima kao što su finansije, porezi, krediti, cene itd. Zbog toga je privredna aktivnost bila relativno živa.

U 1954. godini ukinuti su veliki administrativni regioni, a osobito posle okončanja socijalističke obnove privrede i, za vreme prvog petogodišnjeg plana postepeno je formiran ceo sistem privrednog centralno-planskog upravljanja po modelu Sovjetskog Saveza.

U 1957. godini ukupna količina sirovina, repromaterijala i gotovih proizvoda kojim je raspolagala država bila je velika. Tako su u državnom budžetu centralna ministarstva raspolagala sa 90% sredstava za investiciona ulaganja za kapitalnu izgradnju. Veći deo preduzeća državnog sektora takođe se nalazio pod upravom centralnog ministarstva, a o osnovnim pitanjima kadrova, finansija, proizvodnje, snabdevanja, realizacije roba odlučivali su samo državni organi. Sredstva amortizacije takođe su bila podređena centralnom organu. Razlog za to je ležao u tome što tadašnji nivo privrednog razvitka nije bio visok, a struktura privrede je bila jednostavna. Zato je taj sistem centralnog upravljanja igrao u određenom periodu početka industrijalizacije ogromnu ulogu. Centralizovanjem materijalnih, finansijskih i tehničkih snaga dobijeni su veliki rezultati u privrednoj izgradnji, zatim u racionalnom raspoređivanju potencijalnih snaga, izmeni regionalnog razmeštanja, kao i u stva-

ranju početne osnove za industrijalizaciju. Međutim, sa privrednim razvitkom uočilo se mnogo nedostataka u centralnom administrativnom metodu upravljanja. Taj nedostatak se naročito osetio u industriji, saobraćaju i kapitalnoj izgradnji. Ovakvim vertikalnim upravljanjem presečena je horizontalna veza između privrednih grana, regionalnih preduzeća. Pored toga, suviše detaljno, krupno upravljanje sputalo je aktivnost i inicijativu regiona, preduzeća i radnika i uticalo na nisku produktivnost društvenog rada.

1958. godina je bila početak drugog petogodišnjeg plana i prva godina takozvanog trogodišnjeg »velikog skoka«. U ovoj godini bila je sprovedena prva reforma privrednog sistema. Cilj reforme bio je proširenje prava provincija, gradova centralne važnosti i autonomnih područja u upravljanju privredom. Nadležnost nad većinom velikih centralno-državnih preduzeća je prenesena na regione. Broj centralnih preduzeća je umanjen i broj vrsta proizvoda i repromaterijala kojima se centralizovano raspolagalo istovremeno je smanjen. Polovina investicionih sredstava bila je prenesena na raspolaganje regiona. Povećana je autonomija u finansijskoj oblasti, ostvaren je sistem izdvajanja profita. Ovom reformom je mobilizovana aktivnost regiona i preduzeća, i zato je regionalna privreda, a posebno regionalna industrija, ostvarila brz razvitak. Za ovo vreme osnovane su i neke nove industrijske grane.

Međutim, i tada su bile načinjene pogreške u rukovođenju privredom i nije se pridržavalo objektivnih zakonitosti. Za ovo vreme reforme ekonomskog sistema data su preduzećima suviše velika prava koja nije trebalo dati. Neka preduzeća su na slepo izmenila asortimane proizvoda, što je bilo nepovoljno za kooperaciju, a što je bilo negativno i za privrednu u celini. Zbog nerealnih pokazatelja plana oslabljeno je kompleksno bilansiranje i jedinstvo planiranja, dopuštena je disproporcija nacionalne privrede. U razdoblju takozvanog trogodišnjeg »velikog skoka« prosečna akumulativna stopa je bila prekomerno visoka (iznosila je 39%) što je dovelo do strukturnog nesklada u privredi. U rukovođenju privrednim delatnostima je vladala težnja ka krupnoći i velikoj društvenosti, egalitarizmu i brzom prelazu privrednih jedinica kolektivne svojine na jedinice opšte-narodne svojine, što je prevazilazilo objektivne uslove i učinilo nacionalnoj privredi mnogo štete.

U 1961. godini je donešen kurs »regulisanje, utvrđivanje, popunjavanje i podizanje«. Pojačana je potreba za prilagođavanjem sa potrebama nacionalne privrede, ponovo je istaknuto centralno jedinstvo, regionalnim proizvodnim preduzećima vraćena su prava koja su im bila oduzeta. Od 1963. do 1965. godine trajao je period prilagođavanja privrede. U 1963. godini broj centralnih preduzeća je povećan, kao i broj sirovi- na i repromaterijala u centralnoj nadležnosti. Pravo za razmatranje i ratifikaciju (odobrenje) obima kapitalnih investicija i izgradnja krupnih i srednjih objekata ponovo je pripalo Centru, a izgradnja malih objekata je mogla biti sprovedena samo uz saglasnost Centra. Tada je bilo predviđeno i upravljanje privredom po principima ekonomskih metoda. U oblasti privrednih i neprivrednih delatnosti formirana su određena pravila. Bio je sproveden eksperiment po principima specijalizacije i kooperacije u određenom broju kombinata u Centru i regionima. Sa druge strane, kapitalne investicije 19 neindustrijskih grana, na primer

poljoprivrede, šumarstva, žitarstva, kulture, obrazovanja, zdravstva, trgovine, gradske izgradnje itd. bile su u nadležnosti regionalnih organa. Ostvarene mere imale su veliki značaj za prilagođavanje narodne privrede i savlađivanje nereda u privrednom životu i postizani su očekivani rezultati. Ali u ovo vreme uočeno je i mnogo problema u sistemu centralnog administrativnog upravljanja privredom.

Posle perioda prilagođavanja, u 1966. godini privredna situacija je bila dobra. Trebalo je tada da se više pažnje obrati podizanju životnog standarda stanovništva i privrednom razvitku zemlje, ali je, umesto toga, bio sproveden politički pokret, tj. takozvana »kulturna revolucija«, koja je trajala od leta 1966. do jeseni 1976. godine. U ovom razdoblju došlo je do promena u sistemu upravljanja privredom. Prava ekonomskog upravljanja ponovo su prenesena regionima. U 1966. godini proizvodnja malih preduzeća u hemijskoj i metalurškoj industriji je prenesena u nadležnost regiona, kao i osnovna amortizacija regionalnih industrijskih preduzeća (u 1967. godini). U 1970. godini došlo je do daljeg proširenja prava regiona. Većina krupnih preduzeća (uključujući Anšanski metalurški kombinat i Dačinski naftni basen) su bili dati na upravljanje provincijama, gradovima centralne važnosti i autonomnim regionima; umanjen je broj različitih sirovina i repromaterijala kojima se centralizovano raspolagalo.

Za vreme takozvane »kulturne revolucije« bila je dominantna ultralevičarska politička linija, koja je imala vrlo loš uticaj na privredu Kine. Sve je bilo podređeno politici klasne borbe. Zbog narušavanja ove linije mnogobrojne racionalne privredne mere su bile kritikovane kao revizionističke i odbačene, dok istovremeno nisu bila formulirana druga pravila. Mnogo preduzeća dugo vremena nije radilo, a proizvodnja je jako opala, što je načinilo ogromnu štetu zemlji i dovelo ekonomiju do velike dezorganizacije i katastrofe. Životni standard naroda opet je veoma opao, ispoljavala se ozbiljna disproporcija između industrije i poljoprivrede, lake i teške industrije, akumulacije i potrošnje.

Uopšte, iako su do sada u toku ekonomske izgradnje bile preduzete izvesne mere reforme sistema upravljanja narodnom privredom, relativno velike promene dogodile su se 1958. i 1970. godine. Ali, i tada reforme su se ograničile na proširenja ili suženja prava upravljanja i to administrativnim merama na centralizovan način. Nije se poklonilo dovoljno pažnje delovanju zakona vrednosti i korišćenju uloge tržišta, zato što je dugo vremena dominiralo shvatanje o nerobnom karakteru privrede u socijalističkom društvu.

Posle 1976. godine, Partija i država su uložili veliki napor da bi doveli privredu u red i savladali strukturne nesklade i disproporcije između različitih grana privrede. Naročito je posle Trećeg plenuma CK KPK i Druge sednice Svekineskog kongresa narodnih predstavnika, održanih respektivno u decembru 1978. i junu 1979. godine istaknuto da odlučno treba sprovesti kurs »prilagođavanja, reforme, uređenja i podizanja«.

To je velika prelomna faza u socijalističkoj izgradnji Kine. Da bi se ostvarile 4 modernizacije (tj. industrije, poljoprivrede, odbrane i nauke) i postigao proporcionalni i ravnotežni razvitak privrede sa bržim tempom rasta, pre svega je potrebno ovaj kurs sprovesti u stvarnost. A prilagođavanje nacionalne privrede ima prvostepen značaj za ukidanje ne-

reda u ekonomiji i disproporcije između različitih grana privrede, između akumulacije i potrošnje, kao i za pokriće finansijskog deficita (u 1979. godini ovaj deficit je iznosio 17 milijardi juana), otvorenje stabilizacije cena i poboljšanje životnog standarda naroda, smanjenje razmera kapitalne investicione izgradnje i stvaranje sigurne polazne baze za brzi razvoj društvene privrede u celini i ubuduće.

Od 1979. godine počeli smo sa sprovođenjem eksperimentalne reforme u sistemu upravljanja privredom. Eksperiment se uglavnom sastoji u proširenju samostalnih prava preduzeća. Broj eksperimentalnih preduzeća povećan je od preko 4 hiljade u 1979. godini na preko 6 hiljada u 1980. godini. Od avgusta 1979. godine počeo je eksperiment kojim je državno finansiranje objekata kapitalnih investicija zamenjeno bankarskim kreditima.

Uopšte, osnovni principi reforme sistema upravljanja privredom su izmena stanja prekomerne centralizacije upravljanja privređivanjem od strane države (centralnih ministarstva i regionalnih vlasti), obezbeđenje položaja preduzeća kao relativno samostalnog robnog proizvođača i ostalih potrebnih prava. Ciljevi reforme su takođe postizanje kombinacije planskog i tržišnog regulisanja, dobro povezivanje plana i tržišta, zamena administrativnih sredstava upravljanja ekonomskim sredstvima i metodama. Sledeće osnovne mere su već preduzete ili će biti preduzete.

1) Proširenje samostalnih prava preduzeća i prava radnika i službenika u upravljanju preduzećima. Tako, na primer, u oblasti planiranja, preduzeća mogu odrediti svoj plan proizvodnje prema potrebama tržišta po ispunjavanju planiranog obima isporuka roba i slobodno kooperirati sa drugim preduzećima; u oblasti realizacije proizvoda, pod uslovom ispunjenja državnih pokazatelja, preduzeće će imati pravo samostalnog prodavanja svojih proizvoda; u oblasti finansija preduzeća sprovode samostalni bilans, sama ostvaruju račun dobitka i gubitka i posle ispunjenja državnog plana zadržavaju za sebe deo profita, dobijeno od premašenja plana.

2) Kombinovanje planskog i tržišnog regulisanja. Ranije je privređivanje ostvarivano jedino preko planskog regulisanja. Državni plan obuhvatao je sve strane proširene reprodukcije privrede, pa čak i neke aspekte proste reprodukcije. Proizvodnja preduzeća je vodena direktivnim planom države, otkup i prodaja proizvoda preduzeća su vršeni od strane države po jedinstvenim pravilima. Sada treba da bude umanjen broj direktivnih pokazatelja, država bi trebalo da usmerava razvoj i pravac nacionalne privrede putem sistema cena, poreza i drugih mehanizama. Osim određenog broja najvažnijih i retkih vrsta, sva ostala osnovna sredstva nalaziće se slobodno u prometu na tržištu. Jedinstveni otkup i prodaja roba, kao i potrošnja, biće preneseni na planski i izborni otkup, osim određenog broja potrošnih roba, koje će i dalje biti raspoređivane od strane države po jedinstvenim pravilima. Preduzećima će biti dozvoljeno da vode proizvodnju i prodaju prema društvenim potrebama; čime će biti omogućena ponuda u skladu sa potražnjom tržišta. Treba razbiti regionalnu zatvorenost, podsticati i očuvati konkurenciju, umanjiti broj karika prometa, proširiti broj kanala prometa, različitim načinima oživeti tržište i zadovoljiti životne potrebe radnika.

3) Organizovanje različitih oblika privredne integracije na osnovama ravnopravnog obezbeđenja uzajamnih interesa, kako bi bilo ostvareno preimućstvo velikih privrednih organizacija, uzajamne pomoći, i razvijanja pozitivnih i suzbijanja negativnih, pojava. Ovakvo ponašanje treba da dovede do napuštanja tendencija regiona da formiraju kompletne privredne celine. 1980. godine u mnogim regionima su organizovani različiti oblici međugranskih i međuregionalnih kombinata (na primer, međuprovincijalni, međugranski, industrijsko-poljoprivredni, industrijsko-trgovinski i drugi kombinati) bez obzira na regionalna, granska i svojinska ograničenja i odnose administrativne hijerarhije. Zahvaljujući tome obim proizvodnje beleži veliki napredak. Praksa je pokazala da je put integracije važan pravac reforme privrednog upravljanja.

4) Jačanje uloge instrumenta finansija, poreza i banaka. Sve je to bitno za državno upravljanje privredom. Od 1980. godine se eksperimentalno ostvaruje sistem normativno finansijskog bilansiranja za provincije Guandun i Fudjian, a u drugim provincijama i gradovima sprovodi se sistem »odvajanja prihoda od rashoda i finansijskog bilansiranja na svim nivoima«. Ukoliko su prihodi viši, utoliko će viša biti potrošnja i obrnuto. Cilj je sprovesti sistem u kome će same administrativne jedinice održavati ravnotežu sredstava. Postepeno treba izmeniti poreski sistem: u granama mašingradnje i poljoprivrednih mašina sprovodi se, na eksperimentalnoj osnovi, poreski sistem kojim se oporezuje novostvorena vrednost; takođe treba adekvatno umanjiti poresku stopu za preduzeće u kolektivnoj svojini, uvesti porez na dohodak za mešovita preduzeća zajedničkog ulaganja i porez na lični dohodak.

Postupno treba proširiti samostalna prava banaka. Banka će imati prava da, prema orijentaciji državnog plana, određuju davanje kredita i sprovede kontrolu nad upotrebom kredita i privređivanjem preduzeća.

5) Jačanje delatnosti za ustanovljavanje ekonomskog zakonodavstva i sprovođenje u stvarnost donesenih privrednih zakona.

6) Ostvarivanje demokratskog upravljanja u preduzećima. Uporedo sa razvojem eksperimenta proširenja samostalnih prava preduzeća postoji problem u tom, ko u ovim preduzećima ima i koristi ova prava. Ona ne smeju da pripadaju samo pojedinim rukovodećim ličnostima, nego se istovremeno daju i organima demokratskog upravljanja i kontrole. Samo u uslovima punog razvoja demokratija i ulaganja zajedničkih napora svih radnih ljudi preduzeća mogu dobiti zadovoljavajući rezultati.

Kongres predstavnika radnika i službenika je specifična forma demokratskog upravljanja. Ubuduće će preduzeća obično osnivati Kongres predstavnika radnika i službenika. Pre »kulturne revolucije«, ovi Kongresi koji su se periodično sastajali, imali su savetodavni karakter, postojali su u preduzećima i ostvarili su svoje zadatke pod rukovodstvom partijskih komiteta. Sindikati su izvršavali odluke Kongresa u periodu između dva zasjedanja. U toku desetogodišnjeg nereda (»kulturne revolucije«), delatnosti Kongresa bile su potpuno prekinute.

Za poslednje dve godine Kongresi predstavnika radnika i službenika pod rukovodstvom partijskih komiteta su ponovo osnovani u oko 30.000 preduzeća, a trebalo bi da budu osnovani u svim preduzećima. Za razliku od ranijih, današnji Kongresi predstavnika radnika i službe-

nika u nekim eksperimentalnim preduzećima su nosioci eksperimenta u reformi sistema upravljanja, tj. u transformaciji sistema direktorske odgovornosti pred fabričkim partijskim komitetima u sistem upravljanja u kome je direktor odgovoran pred Kongresom predstavnika radnika i službenika. Tu je Kongres institucija koja odlučuje: On ima prava da donosi odluke o ciljevima razvoja i orijentacijama proizvodnje i privređivanja, o godišnjim i dugoročnim planovima, merama važnih tehničkih promena; takođe razmatra finansije, odobrava važne pravilnike, bira i otpušta kadrove u preduzećima i tako dalje. Direktor je najviši odgovorni administrativni rukovodilac i on ima pravo komandovanja u odnosu na proizvodnju i privređivanje i nosi odgovornost za sve privredne delatnosti. Partijski komitet preduzeća sprovodi partijsku političko-idejne orijentacije i ostvaruje kontrolu nad poslovima radnog organa Kongresa i direktora, sprovodi u stvarnost partijski kurs, političke zakonske propise države itd.

Što se tiče stalnih organa Kongresa, u nekim velikim preduzećima je ostvaren eksperiment osnivanja predsedništva Kongresa u periodu između dva zasedanja Kongresa. Na primer, u Cuncinskom časovničkom kombinatu provincije Sičuan, u kome se nalazi 5 proizvodnih jedinica i ima preko 3800 radnika i službenika, osnovan je stalni organ u obliku predsedništva Kongresa. Od članova predsedništva koji su birani na kongresu svega je 19 članova iz fabričke partijske, administrativne, sindikalne, omladinske i drugih organizacija. Broj članova i mandat su različiti i zavise od veličine i potrebe preduzeća. Predsedništvo Kongresa je organ koji odlučuje, a sindikat igra ulogu »radnog organa« i nema prava odlučivanja. Postoji mišljenje da ne treba osnivati stalan organ Kongresa, naročito ne u manjim preduzećima. Smatra se da posle donošenja odluka na Kongresu direktor treba da organizuje ostvarenje odluka koje su donesene, dok sindikat izvršava konkretne poslove. Sada sve to još uvek predstavlja eksperiment i nije došlo do novčanih zaključaka i daljeg širenja stalnih organa Kongresa.

Ipak, praksa eksperimentalne reforme pokazala je da bez prilagođavanja privrede i bez usklađene privredne strukture, reforma privrednog sistema ne može postići uspešne rezultate. Praksa je takođe pokazala da reforma privrednog sistema mora da bude podređena prilagođavanju privrede. Ali to ne znači da se reforma može sprovesti samo u uslovima završenja svestranog prilagođavanja privrede, oni nisu međusobno suprotstavljeni, već istovremeno doprinose opštem bržem napretku. U stvarnosti, uporedo sa sprovođenjem prilagođavanja postoji mnogo poslova u vezi sa pripremom privredne reforme i ostvarenjem različitih mera koje reforma predviđa, tako da je potrebno prikupljati iskustva za svestranu reformu velikih razmera u zemlji. Sadašnji zadatak od prvorazredne važnosti, na koji je stavljen i akcenat petogodišnjeg plana 1981—1985. g., za Partiju i državu u Kini je prilagođavanje privrede.

Primljeno: 30. 3. 1981.

Prihvaćeno: 28. 4. 1981.

SOME CONSIDERATIONS ON THE TRANSITION TO A SELF-MANAGED ECONOMY IN TURKEY*

*Mehmet Nezir UCA***

1. INTRODUCTION

In this paper, we want to elaborate on some of the issues which became relevant and/or were discussed during the transition towards worker-participative management in the state sector in Turkey. Attempts were made during the Ecevit government, which ruled Turkey for 22 months in 1978 and 1979.

The first of these issues is "gradual" vs. "instantaneous overall" transition. The second is related to the necessary conditions for transition, while the third is concerned with an evaluation of the conditions which existed (or were provided) during the above-mentioned attempts in the country.

An attempt is made to find replies to some questions which were left unanswered then, and to define problem areas which can be matters of concern for the future.

2. "GRADUAL" VS. "INSTANTANEOUS OVERALL" TRANSITION

For theoretical and practical reasons, transition to full self-management in Turkey (and in countries under similar conditions) seems to be more feasible if it is gradual than if it is instantaneous and involves the over all system.

For this reason, the state sector is considered to be worker-participative at the initial stages. The co-operatives and the workers' companies would be completely self-managed.

* Paper presented at the Second International Conference on the Economics of Workers' Self-Management, Boğaziçi University July 16—19, 1980.

** Boğaziçi University, Istanbul-Turkey. This article is based on research done for my Ph.D. thesis at Cornell University in 1977—1979 "Workers' Participation And Self-Management in Turkey; Evaluating the Past and Considering the Future". A version of that thesis has been submitted for publication in the Institute of Social Studies Research Report Series. I thank the Institute of Social Studies, The Netherlands, and Program on Participation and Labour-Managed Systems, Cornell University, U.S.A. for their support while I was researching and writing that thesis.